

Cassoletes i reguerons en una codina a Sant Esteve de la Sarga (Montsec d'Ares)

Per Albert Fàbrega i Jordi Pasques

Introducció

Amb la present comunicació donem notícia d'una roca que mostra en la seva superfície un notable conjunt de cavitats i reguerons d'origen antròpic, enmig d'altres concavitats d'origen natural. No hem tingut ocasió d'estudiar la codina en detall, per tant, presentem una primera descripció molt imprecisa. Del què no hi ha dubte és que moltes de les alteracions de la superfície de la roca corresponen a diferents moments de l'activitat humana a la zona i que són de molt difícil datació i adscripció. No obstant, creiem que caldria fer-ne un estudi exhaustiu i un calc dels diferents gravats i receptacles, especialment per la singularitat de l'indret on es troba la pedra.

Situació

La codina és a mà dreta, a peu del camí que, des de Sant Esteve de la Sarga, puja cap a la carena del Montsec, fins al coll d'Ares, i travessa cap a Àger. Per arribar-hi, després de passar Sant Esteve de la Sarga, cal seguir en direcció a Alsamora i, un cop passada l'ermita de la Mare de Déu de Fabregada, cal prendre a mà esquerra la pista, en bon estat, que puja al coll d'Ares. La seguim 5.7 km des del seu inici fins a trobar, un bon tros abans d'arribar al coll, la codina que ens ocupa. Les seves coordenades (preses amb GPS) són: 42° 3' 41.2" N, 0° 45' 3" E, 1251 m snm. Es tracta d'una roca calcària típica de la formació del Montsec.

La bassa i el sistema de recollida d'aigües pluvials

El que més destaca de la roca és una bassa rectangular, habitualment plena d'aigua, situada a uns metres de la vora de la roca. Aquesta, que forma un pendent en direcció nord, cap al camí, aconduïx les aigües pluvials cap a la bassa, a través de diversos reguerons d'amplada considerable. De la bassa surt un altre regueró, pel centre del costat nord, que acaba en una gran clotxa o cavitat situada gairebé a la vora de la roca. Que aquesta bassa estava en ús no fa massa temps, si és que no ho està encara ara, ho demostra el realçament i acabat de la seva part superior que és reforçat i polit amb morter de ciment.

Creiem que la bassa, la cavitat inferior i els reguerons més llargs i amples que conflueixen a la bassa, formen un sistema de recollida i decantació d'aigües pluvials; potser per al consum humà o animal, ja que no es limita a recollir l'aigua que llisca per la codina sinó que hi ha un intent de depuració d'aquesta, per decantació de la bassa cap a la cavitat. La bassa, la cavitat i els reguerons són excavats en la roca. No ens atrevim a donar cap datació per a aquest conjunt tot i que creiem que deu ser tardà o, com a molt reculat, medieval.

Les cassoletes i reguerons

El que crida l'atenció és que, juntament amb aquest sistema de recollida d'aigües pluvials, es troben escampades per tota la superfície de la roca un extens conjunt d'inscultures formades essencialment per petites cassoletes i reguerons. Com veurem són d'una tipologia que s'associa amb el megalitisme i que, a Catalunya, té la seva màxima difusió a l'Empordà.

Encara que, com han repetit tots els autors, cal ser molt prudents en les avaluacions d'aquest tipus de gravats, creiem que en principi és perfectament vàlida una associació d'aquestes inscultures amb cultures megalítiques. De fet, aquesta associació s'ha fet ja des dels primers estudis del megalitisme, tant al nostre país com a la resta d'Europa. Encara que les inscultures de Sant Esteve de la Sarga estan situades, en aquest moment, fóra d'un context arqueològic clar, i per tant lluny de qualsevol possible interpretació, el raonament per analogia és un recurs usat contínuament per adscriure diferents fenòmens culturals aïllats a determinats contextos històrics i prehistòrics.

Així, per exemple, el fet d'haver establert un horitzó cultural per a les balmes sepulcral col·lectives, permet datar els jaciments d'aquesta mena, sense materials arqueològics, per analogia arquitectònica amb els que sí que en tenen. No cal dir que amb els dòlmens passa exactament el mateix. Un altre exemple el tenim en el fet d'haver pogut associar clarament les típiques ceràmiques pentinades i amb cordons a la cultura de Merlès (edat del ferro), la qual cosa permet que les troballes aïllades d'aquestes ceràmiques es puguin relacionar sense més problemes amb aquest horitzó cultural. El mateix passa amb les destrals de pedra polida, que s'han trobat i es troben arreu, al llaurar els camps, fóra de qualsevol context. Ningú no dubta, però, del seu caràcter prehistòric.

Per tant, si, com s'ha descrit en diverses publicacions, les cassoletes acompanyades de reguerons es troben sobretot en àrees megalítiques, hi ha una certa probabilitat que aquestes cassoletes i reguerons de la codina de Sant Esteve de la Sarga tinguin un origen prehistòric.

És cert que les cassoletes aïllades es documenten des d'abans del megalitisme fins a èpoques recents. Per tant la seva adscripció a un determinat horitzó és molt problemàtica. En canvi les cassoletes amb reguerons estan més clarament vinculades amb contextos megalítics.

Un altre aspecte de la problemàtica és el fet que el nombre d'inscultures, tant en megàlits com en roques, és molt més elevat a l'Empordà i que disminueix de manera important a mesura que anem a ponent, fins el punt que una comarca amb gran quantitat de dòlmens com l'Alt Urgell, té relativament pocs monuments o roques amb inscultures. Si això té o no relació amb el fet que a l'Empordà predominen els sepulcres de corredor, de cronologia més antiga que les cambres pirinenques típiques de l'Alt Urgell, és una cosa que no sabríem dir, tot i que és temptador relacionar els dos fets.

En aquest punt es constata una important disminució de la presència de gravats a mesura que ens movem cap a ponent. Aquest fet cal destacar-lo i més interessant la seva localització de Sant Esteve de la Sarga. Per contra, l'absència d'un context

En qualsevol cas, es constata una important disminució de la presència de gravats a mesura que ens movem cap a ponent. Aquest fet encara fa més notable i més interessant la roca de Sant Esteve de la Sarga. Per contra, l'absència d'un context megalític fa que puguem dubtar de l'antiguitat de les inscultures. De totes formes aquesta absència pot ser circumstancial, ja que es dóna el fet que al Montsec de Rúbies hi ha un notable nucli de megàlits, molts d'ells descoberts recentment, i al Montsec d'Estall n'hi tornem a trobar, no en quantitat important, però sí 5 o 6 dòlmens. En canvi, al Montsec d'Ares no en tenim cap de conegut. Això és un fet una mica estrany que pot ser degut a la manca d'una prospecció adequada i extensiva. Pensem que hauria d'haver-hi alguns megàlits. Si fos així, la roca de Sant Esteve adquiriria més sentit. Tot i amb això, aquest conjunt d'inscultures es pot prendre com un indicatiu de la presència dels homes del neolític i el calcolític al Montsec d'Ares i pot ser l'excusa per intensificar les prospeccions a la zona.

Un altre punt que pot ser útil per a l'estudi dels gravats de Sant Esteve de la Sarga és la grandària i forma de les cassoletes, i la secció transversal dels reguerons. Les cassoletes situades en contextos prehistòrics són, generalment, petites, amb diàmetres que oscilen entre 2 i 8-10 cm. No són massa fondes i tenen formes còniques o semiesfèriques perfectament simètriques. Probablement aquesta simetria s'obté per un moviment de rotació de l'eina usada -segurament de pedra-, la qual treballa per fricció. De forma similar, els reguerons presenten seccions en "U" obtingudes pel fregament de l'eina sobre la superfície. Si es comparen aquestes seccions amb les produïdes per eines metàl·liques de tall, que donen o bé perfils en "V" -si s'actua per fregament- o bé repicats del tipus picapedrer -si s'actua per percussió-, s'observa una clara diferència. Tot i que l'erosió pot suavitzar els caires vius creats per eines metàl·liques, habitualment es poden distingir relativament bé els gravats produïts per abrasió d'aquells fets per percussió.

Tant la grandària, com la simetria, com la secció dels reguerons de Sant Esteve, tot apunta a un origen prehistòric dels gravats. Pràcticament tots són cassoletes i reguerons. També s'observa algun cruciforme molt erosionat amb els extrems dels braços remarcats per petites cassoletes, figura que veiem sovint en gravats de l'Empordà.

Bibliografia:

- [1] Fàbrega, A., Les inscultures dels Tres Tossals, Dovella, núm. 76, 2002, p. 15-25.
- [2] Obermaier, H., El dolmen de Soto, Madrid, 1924.
- [4] Peña, A. i Vázquez, J.M., Los petroglifos gallegos, Edicions do Castro, 1979.
- [5] Shee Twohig, E., The megalithic art of western Europe, Clarendon Press, Oxford, 1981.
- [6] Tarrús, J., Bofarull, B., Carreras, E., Gay, P. i Piñero, M., Reflexions sobre els gravats rupestres prehistòrics de Catalunya: el cas de l'Alt Empordà, Cypsela, núm. 12, p. 119-134.